

JOAN SALA I FERRER,
ÀLIES SERRALLONGA

(VILADRAU 1594 -BARCELONA 1634)

Evocació del famós bandoler amb motiu
dels quatre-cents anys del seu naixement

ANTONI PLADEVALL I FONT

Entorn del 20 d'abril de 1594, l'any passat va fer quatre-cents anys, va néixer al mas Sala de Viladrau el que esdevindria un dels més famosos bandolers del país, conegut amb el nom de Serrallonga.

El poble de Viladrau, per l'estiu del 1994, va celebrar aquesta efemèride amb una conferència i altres actes, com l'edició d'un petit fulletó que evocava el bandoler i el seu entorn, a càrrec de "l'oficina d'Informació i Centre d'Interpretació ambiental. Viladrau. Montseny". També la premsa local vigatana es va fer ressò d'aquests fets, tanmateix de manera molt ocasional, per la qual cosa van passar desapercebuts per a molts. Segurament que l'acte més notable fou l'exposició, inaugurada el 21 de desembre proppassat, al Centre Cultural de la Fundació "la Caixa" de Vic, sota el títol de la cançó reivindicativa dels Esquirols: *Torna, torna Serrallonga*. Aquesta exposició, que té per comissari l'expert en bandolerisme Xavier Torres, es mostrarà per diferents ciutats de Catalunya al llarg del 1995, i va acompanyada d'un magnífic catàleg, que té el mateix títol que l'exposició, i on es presenta una visió àmplia i ben documentada del bandolerisme català del barroc.

Monografies del Montseny, atentes sempre a tot el que fa referència a la muntanya i a la seva gent, no ha volgut deixar de sumar-se al record del famós bandoler, i per això ell és el personatge que obre enguany el present desè volum de les Monografies.

El 23 d'abril de 1594 els pagesos del mas Sala de Viladrau varen portar a batejar a l'església parroquial de Sant Martí de Viladrau el seu cinquè fill, Joan, nascut un parell o tres de dies abans. La seva partida de baptisme diu així: *"Vuy als XXIII de Abril 1594 és stat batejat Johan, fill de Johan Sala, pagès, heureu del mas Sala, y de Johana, muller seva, del qual foren padrins Carles Sala y Speransa Sala, de Sanct Martí de Viladrau, tots del bisbat de Vich"*. (A.P. Viladrau, *Baptisme i òbits*, en quart, 1589-1605. Ara dipositat als arxius del bisbat de Vic).

El nounat era un infant d'arrels plenament montsenyenques. El seu pare era l'amo útil o el que tenia la possessió emfitèutica del mas Sala, com a nét de Bartomeu Sala, al qual Violant de Cruïlles i de Vilademany, senyora del castell de Taradell i en particular de l'antiga fortalesa de la Sala, li havia establert aquesta, ara convertida en mas, el 22 de juliol de 1522, amb l'obligació de fer-hi residència continuada i satisfer tots els drets que l'heretat de la Sala havia de fer als senyors de Taradell i a l'església de Viladrau (A.P. Taradell. Man. rector Jaume Salom, 1522-1525, s., f.).

La mare del futur bandoler es deia Joana Ferrer i era filla del mas de Ferrer de Sant Pere Desplà, d'Arbúcies, un mas de l'antiga batllia d'Orri dels Cabrera, que s'aixeca al costat de la capella de Sant Pere Desplà, fa poc restaurada, un interessant edifici romànic, amb elements i pintures pre-romàniques, que corona un cim davant del qual es desplega amb tota amplitud el Montseny, especialment el massís de les Agudes. La Joana es va casar amb l'hereu del mas Sala el 1572 i els seus capítols matrimonials es varen redactar el 20 de juny del dit any, davant del notari d'Hostalric, Francesc Cortils; la núvia va aportar al mas Sala una caixa amb vestits i joies i la quantitat de 120 lliures barceloneses (Arx. Mas Ferrer. Extracte de pergamins, núm. 28).

Pel que coneixem del passat dels dits masos es pot dir que n'eren masies normals, d'emfiteutes, que eren pràcticament els senyors bé que sotmesos a tributacions envers els seus senyors. Eren masies que sense ésser riques tenien cabals per viure dignament i pujar nombroses fillades, de vuit o més fills, com a terme mitjà; tanmateix, l'hereu era l'únic que disposava dels béns del mas, la resta de fills o bé cobraven la llegítima i campaven al seu aire, establint-se en les poblacions i sagreres o fent de mossos en altres masos, o bé continuaven vivint al mas com a concos, sense diners i del tot sotmesos o vinculats a la generositat dels hereus.

El panorama no era gaire falaguer i per això molts fadristerms de masos, i en algun cas alguns hereus i tot, es dedicaven temporalment al bandolerisme fins que eren descoberts o denunciats. Aleshores s'havien de guardar de la justícia i començaven a figurar entre els bandejats i perseguits pels lloctinents o altres autoritats del país.

L'entramat de relacions dels bandolers amb els hereus d'alguns masos i amb ciutadans i eclesiàstics destacats és un tema que no s'ha estudiat encara prou bé. Per exemple, l'hereu de la Sala de Viladrau, l'Antoni, el del mas Espinzella, del mateix nom, i altres hereus de masos notables com els del Soler de Mansolí, del molí de Fogueres d'Arbúcies i de molts altres, eren amics dels bandolers i molt sovint els feien fer actes criminals, però ells en canvi se'n mantenien al marge i no figuren mai com a fora de la llei.

Molt sovint són aquestes relacions, sòrdides i de vulgars venjances, les que alguns autors volen presentar com a actuacions partidistes o polítiques dels bandolers.

L'estat dels masos i la seva situació econòmica i social és la que dóna moltes respostes a les qüestions que s'imposen els estudiosos del fenomen bandoler, quan volen baixar a l'anàlisi de cada bandoler en concret. A la Sala de Viladrau, per exemple, abans que en Joan Sala, àlies Serrallonga, es llancés de ple al bandolerisme, s'hi dedicaven ja els seus germanastres més petits, en Pere, en Joan, dit *el Tendre*, i en Segimon, que eren els que anaren a buscar el seu germanastre a Serrallonga per cometre alguns dels primers robaments.

La circumstància social concreta del mas Sala, a la generació d'en Serrallonga, és molt pintoresca. La mare d'en Joan Sala, àlies Serrallonga, va morir en 1598, quan ell encara no havia fet quatre anys, i, quatre mesos més tard, el 15 de maig del mateix any, el seu pare, Joan, i el seu germà gran l'Antoni, que tenia escassament 16 anys, es varen casar amb Margarida i Elisabet Riera, dues germanes, filles del mas Riera de Tona.

Evocació clàssica del bandoler Serrallonga.

La Sala de Viladrau, casa natal de Joan Sala, àlies Serrallonga

El pare del bandoler, de la seva jove esposa va tenir almenys quatre fills més, dels quals tres foren els bandolers mig germans d'en Serrallonga, tots ells morts de manera violenta. Pel 1622 la Margarida Riera, viuda de Joan Sala, estava casada al mas Puigxuriguier de Centelles, i com que va voler treure el dot del mas Sala, el seu fillastre i a la vegada cunyat, l'Antoni, va fer cremar pels homes d'en Serrallonga els pallers del mas Puigxuriguier, el 1623, com a acte de venjança.

Es pot fer una novel·la de les relacions familiars dintre del mateix mas Sala a causa d'aquest doble casament. Les dues germanes Riera passaven a ésser l'una sogra de l'altra, i l'Antoni Sala, l'hereu, esdevenia cunyat del seu pare Joan. Els fills d'una germana i de l'altra esdevenien per naixença uns oncles dels altres, tot i tenir la mateixa edat. Exposem tot això a *La Sala de Viladrau. Antic Casal medieval i bressol del bandoler Joan Sala, àlies Serrallonga* (1971), treball reproduït a "Monografies del Montseny, 1, 1986, pàgs. 183-215.

L'ambient de la casa o masia de Serrallonga de Querós, a la qual va entrar com a pubill o únic home capaç, a l'edat de 24 anys, en Joan Sala i Ferrer de Viladrau, no era pas més falaguer que el de la Sala. Allí hi vivien una dotzena de persones, entre elles un oncle mut i quatre noies orades o beneitones. En Joan Sala es va casar amb la noia Margarida, de

disset anys escassos, que representava ésser la pubilla del mas Serrallonga bé que tenia un germà o hereu d'un any escàs d'edat. Un estat semblant trobaríem a la casa o mas Ferrer d'Arbúcies, la casa de la mare d'en Serrallonga, d'on es dedicaren també al bandolerisme almenys dos fills, dos cosins d'en Serrallonga, en Pere i en Segimon Ferrer; aquest segon seria penjat a Vic el 1624.

És per tant molt probable que fossin bàsicament les circumstàncies socials de l'època les que feren que, durant més de cinquanta anys, proliferessin bandolers i bandes arreu de Catalunya i, d'una manera molt especial, al redós del Montseny i de les Guílleries.

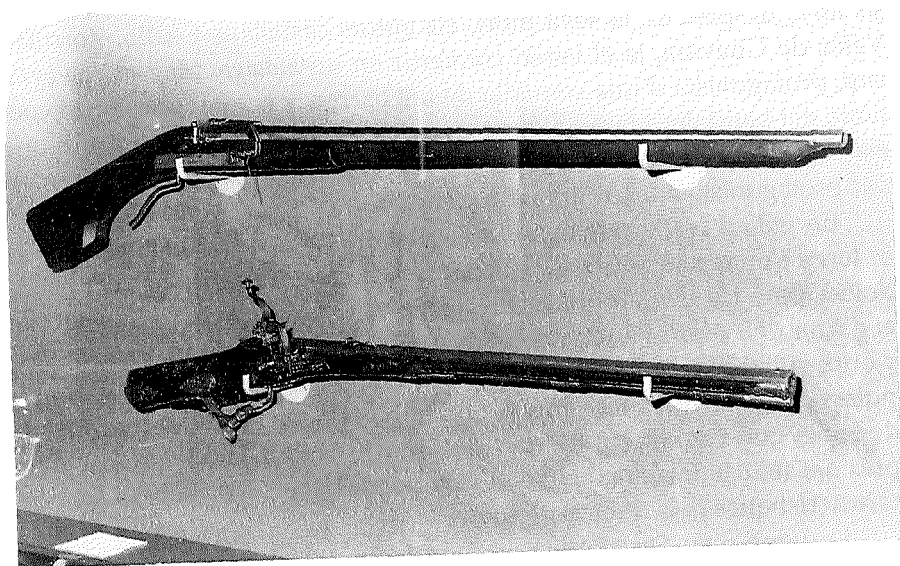
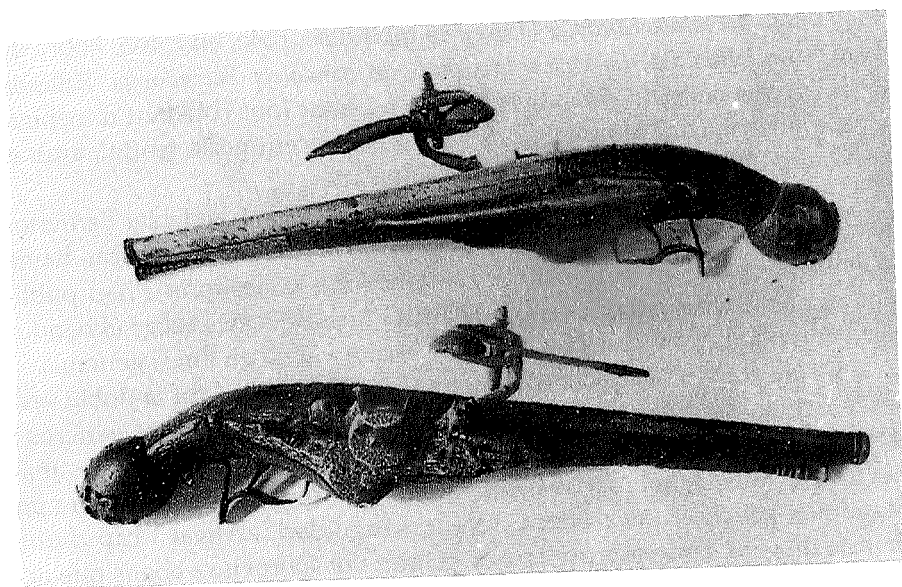
Per bé o per mal és evident que en Joan Sala, àlies Serrallonga, per mèrits propis i per ressò que ha tingut en la literatura popular i erudita, és el personatge més popular del Montseny; aquell sobre el qual més s'ha escrit i el que sempre atreu la curiositat popular. És obligatori, per tant, que en fem una semblança.

Tanmateix no penso pas escriure aquí una nova biografia del bandoler, perquè per a això o bé cal tot un llibre o hi ha el perill de repetir temes ja coneguts i no fer cap nova aportació. Per tant em limitaré a transcriure la biografia sintètica que sobre el bandoler vaig escriure, l'any 1979, a la Gran Enciclopèdia Catalana, volum 13, pàg. 524. La considero una síntesi encara vàlida, tot i que sigui susceptible d'ampliacions i nous enfocaments.

"Serrallonga, Joan de (Viladrau, Osona 1594, Barcelona 1634).

Nom popular amb què és conegut *Joan Sala i Ferrer*, bandoler nyerro i cap de quadrilla esdevingut famós per la seva actuació i pel mite creat sobre seu per la literatura barroca i romàntica. Era el cinquè entre nou germans, quatre dels quals es dedicaren al bandolerisme. Es casà amb Margarida Tallades, àlies Serrallonga (1618), pubilla del mas Serrallonga de Querós, de Sant Hilari Sacalm (la Selva), d'on prengué el cognom o apel·latiu de Serrallonga que passà com a cognom als seus fills. Abans del 1622 participà en alguns petits robaments amb els seus germans i altres bandolers de Viladrau, fins que fou denunciat per Miquel Barfull (1622). Quan l'anaven a prendre es defensà i matà a trets el seu delator. Un cop fora de la llei, es dedicà més intensament a robaments i segrestaments amb la banda dels seus germans, de la qual aviat fou considerat el cap. Els primers anys alternava els actes de bandidatge amb llargues estades al seu mas; s'escapà sempre de les persecucions de les tropes del lloctinent i dels senyors jurisdiccionals, gràcies al coneixement del país. En 1624-27, l'atenció del lloctinent i de la tropa anà dirigida sobretot

contra els germans Margarit, i Serrallonga pogué actuar amb una certa impunitat. Caiguts els Margarit (1627) agrupà les restes de llur banda i esdevingué el principal bandoler del país. Hi lluitaren en va els lloctinents Miguel los S. de San Pedro (1628-29) i el duc de Feria (1629-30). El duc de Cardona (1630-32) n'intensificà la persecució, cosa que obligà, a ell i a la seva banda, a refugiar-se a l'altra banda dels Pirineus, on fou ben rebut pels senyors de Vivers i de Nyer i pel súbdit francès senyor de Durban, els quals se servien dels bandolers per a llurs conveniències (el Senyor de Durban lliurà el 1631 al lloctinent molts bandolers de Serrallonga, entre els quals *el Fadri de Sau* o Jaume Malianta, en canvi de l'aixecament de l'empara reial sobre el lloc de Perellós). Serrallonga militava en la facció popular dita dels nyerros, però hom no pot dir que fos un bandoler polític, bé que sovint principals caps de bandositat se serviren d'ell per executar les seves venjances i perseguir llurs enemics. D'altra banda, la popularitat que li ocasionà la seva resistència a les forces centralistes li guanyà la simpatia de tots els contraris del govern, entre els quals es trobaven familiars del Sant Ofici, les abadies de Banyoles i Sant Pere de Rodes, i també rectors; i també molts masos per simpatia o per por l'acollien i l'afavorien. Des del 1632, desfeta una bona part de la seva banda, vagava pel país amb la seva darrera amiga, Joana Massissa, una pobra viuda de Castelló d'Empúries transformada per la llegenda en la noble Joana de Torrelles, vivint de petits robaments i allotjant-se en masies d'antics amics i en pletes i jaces dels Pirineus. Fou pres el 31 d'octubre de 1633 prop del mas, Agustí, de Santa Coloma de Farners, per una delació de l'hereu del mas i dut a Barcelona, on després d'un llarg procés i tortures, fou ajusticiat amb tot escarni i crueltat el 8 de gener de 1634. El seu indiscutible valor i la fama popular el feren tot seguit objecte de cançons, auques, danses i d'una comèdia, *El catalán Serrallonga y bandos de Barcelona*, escrita en col·laboració vers el 1640 per Antonio Coello, Francisco de Rojas y Zorrilla i Luis Vélez de Guevara, que fou l'origen de l'anomenada *segona vida* del bandoler: la del poble, romàntic i justicier que es llançà a la vida bandolera per un greuge i que robava als rics per donar-ho als pobres. Aquesta versió és la que desenvolupà Víctor Balaguer amb el drama *Don Juan de Serrallonga* o *Los bandoleros de las Guillerías* (1858), convertit en novel·la el 1859 i reeditada repetidament fins al 1871 (cinc edicions), seguida després d'una segona part, *La bandera de la muerte* (1859) on retrata un Serrallonga bandoler liberal i romàntic que lluita per alliberar el poble de la servitud dels nobles. Joan Cortada inicià una tasca de desmitificació del bandoler amb la publica-

Pedrinyals curts i pedrinyals llargs, armes habituals dels bandolers.

ció del *Proceso instruido contra Juan Sala y Serrallonga. Lladre de pas* (1868) i començà des d'aleshores la doble visió del bandoler, la real i la mitificada, que han presentat actualment Joan Reglà i Joan Fuster, a *Serrallonga. Vida i mite del famós bandoler* (1961); és molt discutible, en canvi, l'obra de Joan Mon i Pasqual *La vida y la muerte del bandolero Serrallonga. Revisión de su proceso judicial* (1971). Serrallonga ha estat font constant d'inspiració de poetes, com Maragall, d'articulistes i, recentment, teatral, amb el muntatge *Àlies Serrallonga* (1974), d'Els Joglars".

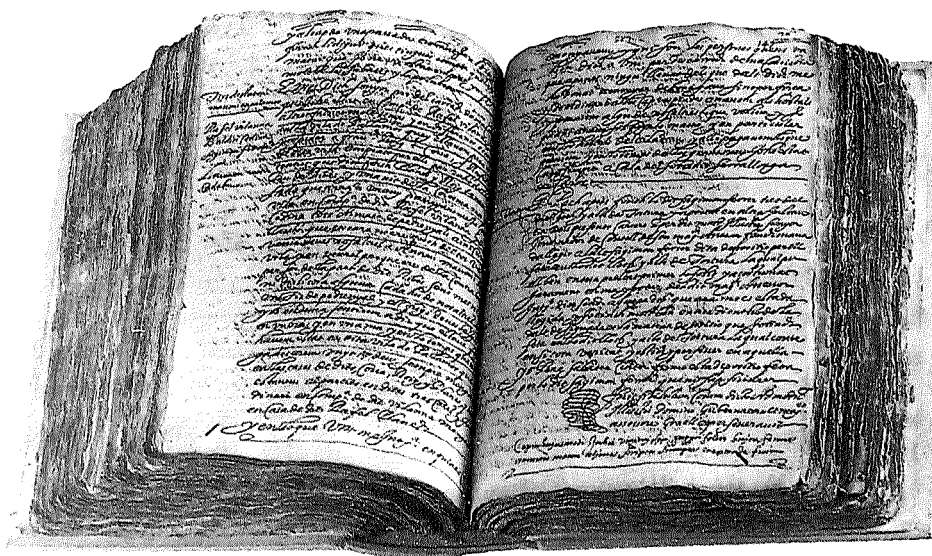
Han passat setze anys del moment en què vàrem redactar l'anterior semblança o biografia enciclopèdica. Pel lloc on es va publicar havia d'ésser forçosament molt sintètica, i també des d'aleshores s'han publicat alguns estudis genèrics sobre l'època i fins específics sobre el bandoler. Això no obstant, crec que continua essent vàlida en línies generals.

És encara viva i creiem que mai no s'erradicarà del tot la doble versió sobre en Serrallonga: la *popular*, que el té per un bandoler generós i romàntic, víctima de les enveges i els tripijocs de nobles i persones malèvoles, i l'*erudita*, que, sense negar el seu valor personal, el considera un bandoler, fill de la seva època, valent, sanguinari, arriscat i cap d'una banda de gent sense escrúpols, que primer vol sobreviure abans que actuar per cap mòbil partidista.

Això, com hem sintetitzat en la seva biografia, ve de lluny. Cinc o sis anys després de la seva mort, els autors castellans Coello, Zorrilla i Vélez de Guevara, ja el varen convertir en un *hidalgo, vengador de agravios*, protagonista d'una comèdia de tall barroch, a la qual una cançó coetània del bandoler i la seva fama popular serviren de suport, sense que els seus autors es preocupessin gens pel personatge real que prenién per protagonista del seu drama o comèdia.

En vida d'en Serrallonga i immediatament després de la seva mort es feren cançons i romanços, tal com se n'havien fet de molts altres bandolers, però les seves foren les més persistents i populars, perquè ell fou el darrer dels grans bandolers barrochs i el que més temps va escapar-se o va ridiculitzar les forces dels lloctinents i dels que manaven, molt impopulars a Catalunya, com es va veure amb la revolta i guerra del Corpus de Sang, que va esclatar sis anys després de la mort del bandoler. Després del 1652 hi tornarà a haver algun bandoler, però no serà ja amb les característiques dels d'inicis de segle.

La fama d'en Serrallonga era encara ben viva a mitjan segle XIX, quan Víctor Balaguer, escriptor, poeta i pseudo historiador romàntic, va donar un nou tomb a la visió literària del bandoler i el va convertir en

El procés d'en Serrallonga guardat a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, de Vilanova i la Geltrú.

un heroi popular, home vindicador d'injustícies fetes al poble, que no es volia subjectar als capricis dels poderosos. Víctor Balaguer, partint de la versió castellana del noble agreujat, passava a la visió romàntica que feia del bandoler un heroi del poble que lluitava per alliberar-lo de l'opressió a què el tenien sotmès els poderosos. Així en Serrallonga esdevenia un heroi romàntic i popular, per al qual el bandolerisme era l'únic camí que se li oferia per assolir els seus ideals nobles i altruistes. Aquesta versió la va plasmar en una obra dramàtica i en dues novel·les (1858-1859), que s'han reimprès fins als nostres dies.

El més pintoresc és que quan Víctor Balaguer recreava el seu Serrallonga, mític i del tot fals, feia ja cinc anys (1853) que el professor i notable autor Joan Cortada i Sala, havia salvat de la destrucció l'original del procés fet a en Serrallonga a l'Audiència de Catalunya a final del 1633, on hi havia aplegada documentació suficient per desmuntar totes les tesis o teories d'en Balaguer i altres autors afins. Cortada ho va advertir així a en V. Balaguer, però aquest no va fer-ne mai cas, s'havia enamorat del "seu" Serrallonga espuri. Això va obligar Cortada a publicar, el 1868, un extracte del procés d'en Serrallonga. Com que Cortada va morir el mateix any de la seva reivindicació històrica, aquesta va tenir molt poc ressò i persistí la versió balagueriana. Aquest autor no solament no va

fer mai cap rectificació a les seves falsetats sinó que es va arribar a fer amo del procés original d'en Serrallonga, que va tancar a la seva biblioteca; per això avui dia encara el seu original es guarda a la Biblioteca pública Víctor Balaguer, de Vilanova i la Geltrú, si bé n'hi ha una còpia moderna a la Biblioteca de l'Ateneu de Barcelona.

Antoni de Bofarull, en la seva *Història crítica (civil i eclesiàstica) de Catalunya* (1876-78), escrita com a reacció erudita contra la *Historia de Cataluña* (1863), romàntica i plena de falsetats de Víctor Balaguer, va acceptar del tot la visió d'en Cortada, però no va aportar res de nou per perfilar la personalitat del bandoler. Això ho farà l'any 1902 l'erudit canonge de Vic Mn. Ramon Corbella en el seu treball *Nous datos sobre'ls bandolers Rocaiguinarda y Serrallonga*, publicat el 1902 a la "Veu de Montserrat", on va fixar els quadres familiars i les relacions humanes d'ambdós bandolers, amb documents dels arxius parroquials d'Oristà, Viladrau i Querós, avui perduts la majoria.

Dintre del segle actual s'ha continuat, i pràcticament completat, l'obra de desmitificació dels nostres bandolers, gràcies a treballs com *Perot Rocaiguinarda* (1909), de Lluís Soler i Terol, i *Serrallonga*, de Lluís Via, aquest publicat al "Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona", XVI, anys acadèmics CCV-CCVIII, 1933-1936, pàgs. 65-97.

Sobre aquest darrer treball és xocant constatar que Via diu: "Fou condemnat a mort, però si hi ha notícia de les execucions dels seus companys, no s'ha trobat ni rastre de cap document que faci referència a la seva. Si fou ajusticiat secretament a la presó, o si els seus valedors, ja finit el bandolerisme, aconseguiren alliberar-lo i fer-lo desaparèixer, s'ignora en absolut".

Lluís Via i Pagès (1870-1940), notable escriptor del modernisme conservador, que el 1923 ingressà a l'Acadèmia de Bones Lletres, desconeixia pel que es veu el treball del canonge Corbella, perquè recollint el "Llibre de Notes" de Mn. Antoni Serrallonga, el fill del bandoler que fou rector de Querós, aquest hi explica clarament que el seu pare fou torturat, penjat i esquarterat. I en el mateix volum del Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, on Via publicà el seu estudi, a la pàg. 44, en l'article "Desafiaments de Catalunya en el segle XVII", que té per autors Francesc Carreras i Candi i Siegfried Bosch, llegim: "El Dietari de l'antic Concell barceloní dedicà a l'execució de Serrallonga aquest apuntament: *Dilluns a VIII* (gener de 1634). *En aquest dia fonch sententiat Joan Sala, àlies Serrallonga, natural de la parròchia de Viladrau, bisbat de Vich, bandoler molt facinerós, cap de quadrilla que havie molts anys que regnava: fonch la sentència*

de cent assots, axorellat, portat ab carretó, atenallat y fet quatre quartos, y lo cap posat en una de les torres del portal de Sant Antoni de la present ciutat. Anima eius requiescat in pace. Amen".

Modernament l'estudi d'en Serrallonga ha tingut una obra bàsica i modèlica, tant en l'aspecte de fixar la vida i actuacions seves en el marc històric, com en l'estudi de la seva tradició literària. Ens referim evidentment al llibre *Joan Serrallonga. Vida i mite del famós bandoler* (1961), de Joan Reglà i de Joan Fuster. És un estudi amb molta documentació nova, procedent bàsicament dels registres de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Es parla del bandoler i de la seva època, però es descuida un bon xic situar el bandoler en el seu ambient social: és un Serrallonga vist des de Capitania General. L'estudi del mite i de la producció literària sobre el bandoler és també molt bo i quasi definitiu.

D'aleshores ençà, qui amb major profunditat i encert ha reprès el tema d'en Serrallonga, dintre del marc del bandolerisme del seu temps o barroc, és el jove Xavier Torres en treballs com: *Els bandolers (segles XVI-XVII)*, Eumo editorial, Vic 1991 o *Nyerros i Cadells. Bàndols i bandolerisme a la Catalunya moderna (1590-1640)*, Barcelona, 1993, Reial Acadèmia de Bones Lletres i Quaderns Crema. Assaig 15. Aquest mateix autor és el que ha dirigit la formació de l'exposició *Torna, torna Serrallonga*, ara en circulació per diferents poblacions de Catalunya, acompanyada d'un catàleg que s'intitula també *Torna, torna Serrallonga. Història i llegenda dels bandolers catalans del barroc*, molt evocador i ben il·lustrat.

S'ha dit tot sobre en Serrallonga? Tan agosarat és creure que ja s'ha dit tot, com creure que es poden fer troballes que contradiguin el que s'ha dit fins ara.

Creiem que a mesura que avanci el coneixement de la nostra història es podrà perfilar millor el camp on es movia el nostre bandolerisme i sobretot conèixer l'esperit i les inquietuds de l'època en què actuaven els bandolers. Sobre aquests punts hi ha encara molt a dir.

Poden ajudar a això documents encara inèdits que existeixen als nostres arxius i que no han estat encara ben estudiats. Entre les notes i les còpies preses fa anys als arxius de Vic, especialment entre els papers i els processos de l'Arxiu de la Vegueria, tenim pràcticament copiat un gran procés fet el 1624 contra els bandolers Segimon Ferrer, Rafael Morell, dit en Vilanna, i Segimon Sala, germanastre d'en Serrallonga, presos en motiu de l'atac que l'1 de març de 1624 un comissari reial i el batlle de Rupit varen fer a la casa de Serrallonga de Querós. En la lluita va morir també en Joan Sala, dit el Tendre, un altre mig germà d'en Se-

rrallonga. Els tres bandolers presos foren penjats a Vic entorn el 15 de març de 1624.

La resta de notícies fan referència a decrets i mesures noves de persecució contra el bandoler (1628), la mort en una brega de Miquel Miarons, un dels lladres d'en Serrallonga (1628), i les declaracions d'un pobre pastor del Cabrerès, en Bartomeu Gurt, que fou obligat a acompanyar alguns dies en Joan Sala, àlies Serrallonga i la seva amiga Joana (1632).

Un dels més pintorescos és un procés que l'any 1631 es va fer a dos sastres de Rupit, l'Antoni Puig i en Miquel Roura, per haver fet per a en Serrallonga i altres bandolers vestits de seda lleonada, amb plomes i altres ornaments, de colors llampants, blau i vermell, tal com anaven els nobles i hisendats.

Tot això ofereix poques novetats, però ens ajuda a conèixer millor els bandolers i el seu entorn, un entorn que era bàsicament el Montseny i les Guàrdies, lloc on eren a la vegada estimats i temuts. És aquesta contradicció de sentiments que inspiraven els bandolers la que ha estat i és encara objecte de la doble òptica amb què s'acostuma a afrontar la visió del nostre bandolerisme barroc.